

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ГОРБОВОГО В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОМУ РУСІ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ (1920–1930-ті рр.)

С. М. Ніколаєв

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ascania.sv@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-0043-0122>

Ключові слова: Володимир Горбовий, міжвоєнний період, український визвольний рух, Українська військова організація, Організація українських націоналістів.

У статті розкрито зміст і особливості діяльності Володимира Горбового в українському націоналістичному русі на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. Методологія дослідження спирається на принципи науковості, авторської об'єктивності, верифікації, системності, біографічний та просопографічний підходи, а також на загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, критики історичних джерел) методи. Наукова новизна полягає у тому, що вперше в українській історіографії на основі архівних і наративних джерел розкрито участь Володимира Горбового в українському націоналістичному русі 1920–1930-х рр., показано його позицію як адвоката і націоналіста на Варшавському і Львівському судових процесах над членами Української військової організації та Організації українських націоналістів. З'ясовано, що міжвоєнний період для В. Горбового став визначальним для його соціально-професійного самоствердження. Він здобув правничу освіту, захистив дисертацію у Празькому університеті та отримав ступінь доктора права у 1927 р. Через деякий час (у 1929 р.) нострифікував диплом у Польщі та став членом Колегії адвокатів у Львові. Разом з тим, В. Горбовий, розпочавши свою адвокатську кар'єру, брав участь у діяльності УВО, а згодом ОУН. Не зважаючи на арешт та нетривале перебування у концтаборі Береза-Картузька, він надалі залишався активним в українському націоналістичному русі. У 1935–1936 рр. як адвокат виступив на захист діячів УВО та ОУН після вбивства міністра внутрішніх справ Б. Перацького в рамках політичних процесів у Варшаві та Львові. Свої питання та виступи В. Горбовий, як й інші адвокати, формував таким чином, щоб представити ширшу картину суспільно-політичних реалій, у якій опинились українська громада в міжвоєнній Польщі, показати ідейне спрямування та мотивацію діячів ОУН. У підсумку, перетворивши судовий процес на політичну маніфестацію, В. Горбовий також доклався до популяризації ідей українського визвольного руху серед ширшого загалу суспільства.

VOLODYMYR HORBOVY'S ACTIVITIES IN THE UKRAINIAN NATIONALIST MOVEMENT IN THE INTERWAR PERIOD (1920s – 1930s)

S. M. Nikolaiev

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Keywords: Volodymyr Horbovy, interwar period, Ukrainian liberation movement, Ukrainian military organization, Organization of Ukrainian Nationalists.

The article reveals the content and features of Volodymyr Horbovy's activities in the Ukrainian nationalist movement in Eastern Galicia in the interwar period. The research methodology is based on the principles of scientificity, authorial objectivity, verification, systematicity, biographical and prosopographic approaches, as well as general scientific (analysis, synthesis, classification) and special historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systematic, criticism of historical sources) methods. The scientific

novelty lies in the fact that for the first time in Ukrainian historiography, based on archival and narrative sources, Volodymyr Horbovy's participation in the Ukrainian nationalist movement of the 1920s–1930s has been revealed, his position as a lawyer and nationalist in the Warsaw and Lviv trials of members of the Ukrainian Military Organization and the Organization of Ukrainian Nationalists has been shown. It has been found that the interwar period for V. Horbovy became decisive for his social and professional self-affirmation. He received a law degree, defended his thesis at the University of Prague and received a doctorate in law in 1927. After some time (in 1929), he nostrified his diploma in Poland and became a member of the Bar Association in Lviv. At the same time, V. Horbovy, having begun his legal career, participated in the activities of the Ukrainian Military Organization, and later the OUN. Despite his arrest and short stay in the Bereza-Kartuzka concentration camp, he remained active in the Ukrainian nationalist movement. In 1935–1936, as a lawyer, he defended the leaders of the Ukrainian Liberation Army and the OUN after the assassination of the Minister of Internal Affairs B. Peratsky in the framework of political processes in Warsaw and Lviv. V. Horbovy, like other lawyers, formed his questions and speeches in such a way as to present a broader picture of the socio-political realities in which the Ukrainian community in interwar Poland found itself, to show the ideological direction and motivation of the OUN leaders. As a result, by turning the trial into a political manifestation, V. Horbovy also contributed to the popularization of the ideas of the Ukrainian liberation movement among the wider public.

Постановка проблеми. Громадсько-політична діяльність української інтелігенції східногалицьких земель у міжвоєнний період характеризувалася різною інтенсивністю й ідеологічною спрямованістю. Одним із векторів політичної самореалізації представників української інтелігенції була участь в українському націоналістичному русі. Серед діячів українського визвольного руху 1920–1930-х рр. на Східній Галичині активну роль відігравав Володимир Горбовий, відомий галицький правник, адвокат, член Української військової організації та Організації українських націоналістів. Тривалий час в українській історіографії він залишався «героєм другого плану», тож чимало фактів його біографії залишалися поза увагою дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти діяльності В. Горбового потрапляли в поле зору дослідників історії УВО та ОУН, зокрема П. Мірчука¹, З. Книша², М. Посівнича³, Я. Цецика⁴, Історіографічні аспекти зазначеної

проблеми висвітлено у працях М. Литвина, В. Футали, І. Соляра, І. Патера тощо. Низку праць про В. Горбового опублікували А. Бедрій⁵, О. Павлів⁶, П. Арсенич та М. Олійник⁷. Загалом дослідники концентрувалися на участі юриста В. Горбового в захисті членів ОУН під час судових процесів у 1930-х рр. При цьому дуже часто використовували матеріали пресових видань, інколи спогади і нечисленні архівні матеріали.

Мета статті – розкрити зміст і особливості діяльності Володимира Горбового в українському націоналістичному русі на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу. У 1923 р. нелегально переїхав до Чехо-Словаччини і вступив на факультет права та політичної діяльності Карлового університету у Празі. У листопаді 1924 р. він склав державні іспити з держави та права на задовільний бал⁸. У 1927 за спогадами самого Гор-

№ IV-V. С. 110–117.

⁵ Бедрій А. Борець і мученик за Україну – д-р Володимир Горбовий. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1995. 87 с.

⁶ Павлів О. В пошуках нащадків д-ра Володимира Горбового // Нація і Держава. 2019. Ч. 4 (671). С. 7–9.

⁷ Арсенич П., Олійник М. Захисник Степана Бандери // Галичина. 1998. 31 січня. С. 3.

⁸ Swiadectwo z egzaminu Rzadowego. Komisja do rzadowych egzaminow historyczno-prawnych w Uniwersytecie Karola w Pradze. Protocol 806-VIII. Praga, 19.11.1924. S. 1 // Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України. Фонд б. Фонд кримінальних справ на осіб, знятих з оперативного обліку

¹ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Мюнхен, Лондон, Нью-Йорк, 1968. 639 с.

² Книш З. Підґрунтя УВО // Срібна сурма : статті й матеріали до діяння Української Військової Організації / зібрав, упорядкував і зредагував З. Книш. Торонто, б.р. Збірник 2: Початки УВО в Галичині. С. 22–24.

³ Посівнич М. (упоряд). Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів. Львів: ЦДВР, 2005. 204 с.

⁴ Цецик Я. Львівський процес ОУН 1936 р. у рецепції газети «Новий Час» // Сумський історико-архівний журнал. 2008.

бового Карлової університет присвоїв докторський ступінь⁹. Про цю подію також є замітка в львівському часописі «Діло»: «1 липня ц.р. промувався у Карловому університеті в Празі В. Горбовий з Долини на доктора права»¹⁰. У 1929 р. у Польщі екзамени, здані в Празькому університеті, зарахували для нострифікації диплома доктора права у Польщі¹¹. Діяч у своїх мемуарах пригадував: «Від самого початку я брав активну участь в визвольно-конспіративних змаганнях народу. Між іншим я займав становище Секретаря Української Крайової Студентської Ради. В 1923 р. мені загрожував черговий арешт і ув'язнення. Для уникнення того лиха мені прийшлося покинути рідний край. В жовтні 1923 р. я подався через Карпати в Чехословаччину»¹².

Визначальним 1923 р. став і для галицького українства адже згідно з рішенням Ради послів держав Антанти Східна Галичина залишалась у складі Польської держави із задекларованими автономними правами для меншин. У середовищі колишніх українських вояків, інтернованих з таборів засновано 1922 р. Групу Української Національної Молоді. За свідченнями діяча Степана Нижанківського, першими осередками групи стали міста Ліберець та Юзефов (Чехо-Словаччина), а згодом група почала діяти у Празі, Пшебрамі, Відні, Леобені та Львові. Головний центр розташовувався у Празі, а задля її легітимізації Група УНМ формальна стали секцією Української Академічної Громади в Чехо-Словаччині у Празі. Проте її діяльність ніколи не обмежувалась суто справами студентства в еміграції, а через постійний зв'язок із Галичиною та іншими регіонами надавала їм фінансову підтримку¹³. Зиновій Книш зауважував, що Група УНМ не діяла у Львові в окреслений

період, або ж дуже тимчасово. Натомість відзначив, що у Львові весною 1925 р. Розпочала свою діяльність Група Української Державницької Молоді, яка згодом змінила назву на Групу Української Націоналістичної Молоді¹⁴.

Дослідник Віктор Прилуцький натомість вважає, що початково Група Української Національної Молоді виникла у таборах для інтернованих вояків УГА у Чехословаччині ще в 1921 р., а організаційне оформлення відбулось восени 1922 р. у Празі, згодом осередки виникли у містах Чехо-Словаччини та Австрії¹⁵. На весні 1924 р. у Празі відбувся перший з'їзд із окресленням єдиної ідеології УНМ, сформовано центральний орган для всіх груп – Екзекутиву, затверджено видання періодичного місячника «Національна Думка», який виходив друком до грудня 1927 р. Також засновано фонд, сформовано бібліотеку. До складу керівництва входили Степан Нижанківський, Зенон Петрів, Л. Маркуша, Мирон Коновалець, Іван Гіжа, Осип Бойдуник¹⁶.

Потрібно відзначити, що середовище Української Академічної Громади в Чехо-Словаччині об'єднувало різні ідеологічні групи, які пропагували також соціалізм та комунізм, відтак перманентно виникали конфлікти та спроби якомога ширше вплинути на Українське товариство «Студентська Поміч» у Празі (здійснювала автономну діяльність щодо матеріальної підтримки українського студентства від чехо-словацького уряду). ГУНМ як зауважував С. Нижанківський «стала відразу рішуче проти анархічних відносин, згуртувала всі кращі сили для спільної акції»¹⁷. В. Прилуцький зауважував, що ГУНМ сповідувала ідеї боротьби за соборну українську державу, відкидаючи орієнтацію на інші країни у регіоні¹⁸.

Український політичний діяч Володимир Мартинець, подібно як і Зиновій Книш, стверджував, що в 1925 р. виникла ще одна молодіжна організація – «Союз Української Націоналістичної Молоді», у структуру якої за його спогадами також входили

МВС України. Справа 70138. Том 2. Аркуш Електронний архів Визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/22377>

⁹ Горбовий В. Спогади «Погода совісті» від 30.01.1978. Долина // Архів Центру Дослідження Визвольного Руху. Фонд 12. Збірка Документів з різних колекцій, зібраних Центром дослідження визвольного руху. Том 5 Володимир Горбовий. С. 18.

¹⁰ Особисті Вісти. Новинки // Діло. 1927. Ч. 150. 9 липня. С. 4.

¹¹ Swiadectwo z egzaminu Rzadowego. Komisja do rzadowych egaminow historyczno-prawnych w Uniwersytecie Karola w Pradze. Protocol 806-VIII. Praga, 19.11.1924. S. 2 // Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України. Фонд 6. Фонд кримінальних справ на осіб, знятих з оперативного обліку МВС України. Справа 70138. Том 2. Аркуш Електронний архів Визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/22377>

¹² Горбовий В. Погода совісті... С. 18.

¹³ Нижанковський С. Група Української Національної Молоді // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. 1928. Ч. 8. С. 299.

¹⁴ Книш З. Становлення ОУН. Київ: Видавництво Олени Теліги, 1994. С. 23.

¹⁵ Прилуцький В. Група Української Національної Молоді // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д. Київ: Інститут історії України, Видавництво «Наукова Думка», 2004. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIu&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=GUNM

¹⁶ Нижанковський С. Група Української Національної Молоді... С. 299; Прилуцький В. Група Української Національної Молоді...

¹⁷ Нижанковський С. Група Української Національної Молоді... С. 299.

¹⁸ Прилуцький В. Група Української Національної Молоді...

«Групи УНМ». До цих груп входили не лише студенти, а й реміснична та сільська молодь, здебільшого у віці 18–25 років. В. Мартинець відзначав, що «групи, що утворили «Союз УНМ», це були організації ідеологічного характеру. Вони насамперед клали вагу на самосвідомлення членів при допомозі сходин, рефератів на різні теми (ідеологія, історія, визвольна боротьба), журналів і книжок. Далі «Групи» провадили культурно-освітню працю по селах, ініціювали й брали часто участь у закладанні «Просвіт», «Соколів», хорів, аматорських гуртків... у Львові «Група» змогла перебрати до своїх рук усі важливі студентські установи, вирвавши їх з-під впливу лівих елементів (Академічний Дім, Студентська Громада)¹⁹.

Історик В. Придущий зауважує, що «Союз Української Націоналістичної Молоді» було дещо ширшим утворенням, яке виникло в результаті об'єднання Студентських громад і Групи Української Державницької Молоді у 1926 р. Структурно СУНМ складався із груп - територіальних або ставових. Групи у свою чергу поділялися на «звена». Керівництво, тобто провід складався з референтів, які були відповідальні за різні напрямки роботи. Щодо кількості груп та їх членів, то вони змінювались. Протягом 1926–1928 рр. головою «СУНМ» був Осип Боднарівич та водночас головним редактором друкованого органу – «Смолоскип» (1927–1928 рр.), згодом цю посаду займав Богдан Кравців. Головними напрямками роботи СУНМ окрім ідеологічного просвітництва була також й активна участь у політичних акціях, налагодження зв'язків з УВО²⁰. Степан Мірчук зауважував, що у формуванні СНУМ важливі роль також відігравали «Степан Охримович, що став організаційним та ідеологічним референтом, і Осип Боднарівич, що став першим головою нової організації. До проводу СУНМ входили також: Богдан Кравців і М. Демкович-Добрянський. Потім до нього покликано Степана Ленкавського та Івана Габрусевича»²¹.

Іншим важливим утворенням, яке визначало політичний ландшафт українства у 1920-х роках, була «Легія Українських Націоналістів», що вини-

кла у 1925 р. в результаті злиття «Українського національного об'єднання», «Союзу визволення України» та «Союзу українських фашистів», які працювали в Празі, Брно та Подєбрадах. Головою та промотором створення був український суспільно-політичний діяч Михайло Сціборський²². До складу Легії входили українці із Галичини та Наддніпрянщини, щодо ідеологічного спрямування, то перемогла тенденція окремішності України, які відстоював М. Сціборський. Проте ситуація загострилась після вбивства Симона Петлюри, коли посилювались комуністичні ідеї серед українства в еміграції²³.

Володимир Горбовий був знайомий з окресленими вище середовищами, а дослідник А. Бедрій навіть висував гіпотезу про вплив Горбового на Степана Охримовича із Проводу СУНМ²⁴. За споминами В. Мартинця, у кінці 1926 р., або на початку 1927 р. Володимир Горбовий брав участь у нараді Начальної Команди УВО, яка відбувалася в Празі²⁵. В. Мартинець зауважував, що В. Горбовий підтримував авторитет Євгена Петрушевича, який на той момент сповідував радянське погляди. Однак дослідник А. Бедрій спростовував ці тези та наголошував, що приписування «советофільських симпатій» Володимир Горбовому були «продуктом злоби й очорнювання, випродуковані в пізніших роках, внаслідок подій, які заїснювали на початку 1930-х років». Науковець підсумовує, що діяч у 1924–1928 рр. виконував доручення Є. Коновальця та працював над здобуттям правничої освіти²⁶.

У листопаді 1928 р. В. Горбовий приїхав до Львова, маючи намір зайнятися адвокатською практикою і стати членом Палати адвокатів. Проте, отримавши відповідне доручення від Євгена Коновальця, зайняв пост крайового коменданта УВО, адже його попередника Романа Сушка заарештувала польська влада. Проте діяч перебував на цьому посту лише кілька тижнів та передав його Богдану Гнаткевичу²⁷. Щодо наступної діяльності В. Горбового немає точних даних про 1928–1929 рр. Існу-

¹⁹ Мартинець В. Українське Підпілля. Від УВО до ОУН: Спогади й мат. до передісторії та історії укр. організацій. націоналізму. Б. м., 1949. С. 152–153.

²⁰ Придущий В. Союз Української Націоналістичної Молоді. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Soiuz_naionalistychnoi

²¹ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів... С. 56.

²² Прилуцький В. Легія Український Націоналістів // Енциклопедія історії України: Т. 6 Ла-Мі. Київ: Інститут історії України, Видавництво «Наукова Думка», 2009. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Legiya_ukrainskikh_natsionalistiv

²³ Мартинець В. Українське Підпілля. Від УВО до ОУН... С. 151–152.

²⁴ Бедрій А. Борець і мученик за Україну... С. 14.

²⁵ Мартинець В. Українське Підпілля. Від УВО до ОУН... С. 168.

²⁶ Бедрій А. Борець і мученик за Україну... С. 16.

²⁷ Книш З. В сутінках зради. Торонто, 1975. С. 569.

ють гіпотези, що у цей період діяч не брав активної участі у створенні ОУН та був зосереджений на науковій роботі над своїм докторатом²⁸.

Однак у газеті «Діло» знаходимо повідомлення про культурно-освітню та політичну діяльність В. Горбового на Долинщині. Зокрема 18 березня 1928 р. «при спів участі відпоручника філії «Просвіти» в Долині д-ра Горбового оснудательські збори читальні «Просвіти» в Суходолі»²⁹. Також В. Горбовий на посаді секретаря (разом із Михайлом Ліщакком) брав участь у Третньому З'їзді УНДО (24–25 грудня 1928 р.)³⁰. Найголовніше, що під час цього З'їзду було підтримано політичну лінію проводу, затверджено ще в 1926 р., а самі наради були доволі конструктивними. У результаті роботи цього З'їзду затверджено низку «резолуцій у політичних, економічних, організаційних, культурно-освітніх і самоврядних справах»³¹.

28 січня – 3 лютого 1929 відбувся I-й конгрес (Великий збір) українських націоналістів, у якому взяли участь діячі УВО, Легії українських націоналістів, Союзу української націоналістичної молоді, Союзу українських націоналістів та Групи української націоналістичної молоді (створені дві вище згадані організації у червні 1928 р. у Берліні). Немає точних даних у якому році Володимир Горбовий приєднався до лав ОУН, але враховуючи близьке знайомство із Є. Коновальцем, припускаємо, що він брав активну участь в роботі організації у перші роки її створення. Такі висновки можна зробити, ознайомившись із спогадами Данила Шумука – українського громадського діяча, в'язня радянських таборів, дисидента. Д. Шумук у книзі спогадів «За Східним обрієм. Спомини» пригадував, що у 1964 р., перебуваючи в лікарні (у таборі Тайшет), зустрів В. Горбового. Вони ділилися спогадами, і В. Горбовий розповів про зустріч Є. Коновальця і С. Бандери у 1932 р., у зв'язку з призначенням останнього на пост крайового провідника³².

28 жовтня 1933 р. у Долині відбулись обшуки та затримання, здійсненні польською владою, серед них був заарештований адвокат Володимир Горбовий. У наступні дні відбулась хвиля арештів у Льво-

ві, Львівщині, Станіславщині, Перемишльщині³³. Ці масові арешти та суди стали відповіддю влади на посилення діяльності ОУН в краї³⁴. Хоча В. Горбовий не згадував у мемуарах про свій арешт 1933 р., але окреслював суспільно-політичну ситуацію у 1930-х рр. у Галичині: «Визвольне змагання українського народу приборало в силі... цей виступ проходив під знаком одностайності і самопожертви... Ця влада вийшла з положення в той спосіб, що на українських землях стосувала терор, страх і жах»³⁵. 5 липня 1934 р. відкрито концентраційний табір в Березі Картузькій як реакцію на атентат на міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького. Серед перших ув'язнених також був і В. Горбовий, який був звільнений з концтабору – 11 грудня 1934 р.³⁶. Громадсько-політичний діяч, член ОУН В. Макар у своїх спогадах про ув'язнення у 1934–1935 рр. в Березі Картузькій розповідав про умови перебування, побиття в'язнів, надав перелік інших в'язнів українців (у тому числі й В. Горбового). Це, зокрема, «провідні постаті українського націоналістичного руху 30-тих рр., як Роман Шухевич, В. М. Янів, д-р В. Горбовий, Дм. Грицай, Яр. Старух, інж. М. Кравців, В. Тимчій, Дм. Штикало, О. Тюшка», які перебували у келіях (камерах) 1, 2, 4»³⁷. Також є спомини про направлення Романа Шухевича у концтабір до 4 келії, де уже перебував В. Горбовий разом із В. Янівим, Д. Грицаєм, Я. Старухом та ін.³⁸.

Влітку 1934 р. В. Горбовий поділився своїм занепокоєнням щодо тривалості перебування та стану свого здоров'я після низки тюремних обмежень із В. Макаром «Тепер можу вам признатися, що вже в перших днях Берези я поклав був сам на себе хрестик. Я був глибоко переконаний, що довше як три тижні такого життя і гонення не видержу, що мушу сконати. Я, як бачите, хоч назверх є атлетичної будови тіла, – на ділі є фізичною руїною, воєнний інвалід. Під час служби в Українській Галицькій Армії втратив око й одну частину легенів – це наслідок туберкульозу. Крім того, від ряду літ терпів на дуже дошкульний ісхіяс. Я ж не міг навіть зігнути, а про бігання не було й мови, ще й при моїй вазі близько 90 кілограмів. І от, коли

³³ Кого арештували // Нове Село. 1933. № 46. 12 листопада. С. 4.

³⁴ Збільшена діяльність ОУН // Діло. 1933. Ч. 289. 2 листопада. С. 1.

³⁵ Горбовий В. Погода совісті... С. 18.

³⁶ Береза Картузька // Наш прапор. 1934. Ч. 98 (201). 20 грудня. С. 1

³⁷ Макар В. Береза Картузька. Спомини з 1934–1945 рр. Торонто: Ліга Визволення України, 1956. С. 22.

³⁸ Ганушевський М. Роман Шухевич у моїх спогадах // Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. Філадельфія, 1978. С. 459.

²⁸ Бедрій А. Борець і мученик за Україну... С. 17.

²⁹ Дописи. Долина (з культурно-освітнього руху в повіті) // Діло. 1928. Число 83. 13 квітня. С. 4.

³⁰ Народній З'їзд // Діло. 1928. Ч. 286. 26 грудня. С. 4.

³¹ Соляр І. УНДО і Польща в 1928-1930 рр.: пошук шляхів порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. Вип. 17. С. 177–178.

³² Шумук Д. За Східним обрієм. Спомини. Париж, Балтимор: «Смолоскип», 1974. С. 428.

Марковські почав мною гонити, як псом, коли ми цілими годинами мокли на дощі і валялися в болоті, я собі в душі сказав: це кінець!»³⁹. Попри все В. Горбовий зумів витримати суворий тюремний режим, продемонстрував не лише фізичну витривалість, а й стійкість своїм переконання, зокрема вживав українську мову, попри зауваги коменданта табору та наголошував, що вживання української мови «забезпечує польська конституція»⁴⁰.

У 1933–1934 рр. ОУН провела низку політичних атентатів. Одним із найбільш резонансних стала символічна помста за політику голодомору в радянській Україні у 1932–1933 рр.: вбивство Миколою Лемиком Олександр Майлова (завідуючого канцелярією радянського консульства у Львові). У відповідь польська влада провела арешти провідних діячів ОУН⁴¹. Серед ряду політичних процесів наступних років найвагомими стали так звані «Варшавський процес», який тривав протягом 18 листопада 1935 р. – 13 січня 1936 р. та «процес 23-х членів ОУН» («львівський процес»), який тривав в травні–червні 1936 р.⁴².

Після звільнення з табору в Березій Картузькій Володимир Горбовий брав участь у великому судовому процесі на стороні захисту у Варшаві після вбивства польського міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького. Атентат відбувся 15 червня 1934 р. у Варшаві на вул. Фоксаль, його здійснив бойовик Григорій Мацейко («Гонта») за вказівкою Крайового провідника ОУН Степана Бандери. Опісля відбулась хвиля арештів. За даними М. Посівнича, протягом червня – листопада 1934 було заарештовано понад 800 осіб, серед них значна частина – діячі ОУН⁴³. На лаві підсудних опинились Степан Бандера, Богдан Підгайний, Микола Леbedь, Ярослав Карпинець, Микола Климишин, Дарія Гнатківська, Ярослав Рак, Яків Чорній, Катерина Зарицька, Іван Малюца, Роман Мигаль і Євген Качмарський. На правовий захист підсудних приступили В. Горбовий, який став адвокатом С. Бандери та Є. Качмарського, а також Лев Ганкевич, який обороняв М. Леbedь, Д. Гнатківську, Я. Рака, Б. Підгайного, і Олександр Павенецький (обороняв М. Климишина та К. Зарицьку)⁴⁴.

³⁹ Макар В. Береза Картузька... С. 59–60.

⁴⁰ Макар В. Береза Картузька... С. 69–70.

⁴¹ Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929–1941 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, ЦДАГО, 1998. С. 49–50.

⁴² Цецик Я. Львівський процес ОУН 1936 р. ... С. 112.

⁴³ Посівнич М. Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів... С. 7–8.

⁴⁴ Книш З. Варшавський процес ОУН на підлозжі польсько

Український історик М. Посівнич віднайшов український варіант машинописного «Акту обвинувачення Степана Бандери та його товаришів» та згідно з нього детально реконструював перебіг судового процесу. Варто відзначити, що сам «Акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів» сформував восени 1935 р. прокурори Варшавського апеляційного суду – Казимир Рудніцький та Владислав Желенський. Основа доказової бази сформована на «організаційних документах Проводу українських націоналістів (ПУН) з т. зв. «архіву Сеніка»», а також на свідченнях членів КЕ ОУН: Богдана Підгайного, Івана Малюци, Романа Мигалья, Євгена Качмарського, Ярослава Макарушки, Ярослава Спольського. До цього Акту було також додано витяги з протоколів слідства, донесень поліції, свідчення, з який сформовано окреме видання. Проте на початку Другої світової війни за нез'ясованих обставин у Варшаві матеріали процесу було знищено. Восени 1939 – на початку 1940 рр. Акт обвинувачення було спеціально перекладено для ключових постатей ОУН. Сьогодні цей варіант документу зберігається у фондах Львівському історичному музею⁴⁵. Відповідно до цього Акту затриманих діячів обвинувачували у приналежності до ОУН, а С. Бандеру також у наказі вбивства Б. Перацького⁴⁶.

Перші дні судових засідань складались з офіційних заяв та справ, а потім суд допитував підсудних. Варто відзначити, що їх заводили до зали суду поодиноці, аби вони не могли почути свідчення один одного. Також усі підсудні, крім Р. Мигалья, відмовились свідчити польською мовою⁴⁷. Очевидно, зважаючи на резонанс справи та її специфіку, сам судовий процес набув характеру «політичної демонстрації», яку відстоювали не лише підсудні, а й адвокати формулюючи свої виступи таким чином, аби підкреслити систематичні зловживання польської влади щодо української громадськості. Також як влучно зауважував С. Мірчук: «щоб підкреслити політичний характер розправи, оборона ставила раз по-раз відповідні внески й запити. Президія суду відкидала ті внески й запити, але це було якраз те, чого українцям було треба: внески й запити були сформувані так, що вже самі виясняли про що йде, а нехтування їх судом викликало обурення проти польського судівництва навіть серед поляків.

українських відносин тієї доби. Торонто: Срібна Сурма, 1986. Т. 1. С. 57–58.

⁴⁵ Посівнич М. Варшавський акт обвинувачення... С. 3.

⁴⁶ Посівнич М. Варшавський акт обвинувачення... С. 9.

⁴⁷ Книш З. Варшавський процес ОУН... С. 57–59; Посівнич М. Варшавський акт обвинувачення... С. 10.

А в опінії культурного світу оте безустанне відкидування судом внесків і запитів оборони й каранья оборонців грошовими карами за “невідповідні” внески чи запити свідчило, що в Польщі в політичних процесах проти українців немає ніякої об’єктивності і що в таких процесах не тільки обвинувачені, але й українські оборонці не мають можливости висловлювати свобідно свої думки»⁴⁸.

Окремо варто відзначити послідовну позицію В. Горбового як сторони захисту, який змальовував ширше проблематику українсько-польських відносин у краї, розвиток української громади. Зокрема під час засідання 3 січня 1936 р. він зазначив, що «...ст. 97 і 93, на яких основується обвинувачення в тій частині карного кодексу, що І мав заголовок “державна зрада”. Ці проступки все вважали політичними. Опісля оборонець переходить до обговорення історії ОУН і причин, що з ними кермувалися підсудні, коли вступали до цієї організації. Після світової війни, на руїнах російської і австрійської імперії, стали творити ся нові держави. Ідея волі розгорілася в серцях ширших верств і викликала бажання чину для здійснення незалежности. Те саме діється і серед української молоді, в якій умах і серцях повстали зміни. Вона перестала думати категоріями російського і австрійського націоналізму. Велика, історичні хвилина стала дійсністю... Коли оборонець став з’ясовувати польсько-українське співжиття від початків історії обох народів, предсідник звернув увагу, щоби не розводився над цими справами, лише над справами з акту обвинувачення. Обор[онець] д-р Горбовий зазначає, що хоче говорити про справу мови. Предсідник питається його чи говоритиме зі становищем суду, на що д-р Горбовий відповідає, що хоче говорити в цій справі згідно з становищем свого клієнта Бандери. Предсідник зазначив, що не може дозволити на мотивування такого становища, бо в справі польської мови суд зазняв своє становище. Далі д-р Горбовий торкається справи імперіалізму, українських націоналістів, відношення ОУН до різних держав, та предсідник звертає увагу, що ці справи не мають нічого спільного в убивстві мін. Перацького...»⁴⁹.

Варшавський процес завершився такими вирокми для обвинувачуваних: Степана Бандеру, Миколу Лебеда і Ярослава Карпинця засуджено на до смертної кари, але після амністії уряду вирок було пом’якшено на довічне ув’язнення; Миколу

Климишина і Богдана Підгайного засуджено до довічного ув’язнення; Дарію Гнатківську – на 15 років; Івана Малюцу, Романа Мигалья і Євгена Качмарського – на 12 років тюремного ув’язнення; Катерину Зарицьку – на 8 років в’язниці; Ярослава Рака та Якова Чорнія – на 7 років тюрми⁵⁰.

Наступний судовий процес, який став продовженням Варшавського, відбувався у Львові. Перед судом постали 23 члени ОУН та 9 членів Крайової екикутиви ОУН на західноукраїнських землях⁵¹. На ньому перед польським судом постали, зокрема, Степан Бандера, Роман Шухевич, Володимир Янів, Ярослав Стецько, Анна-Дарія Федак, Богдан Підгайний та ін. Частина підсудних уже були засуджені на попередньому процесі: С. Бандера, Б. Підгайний, І. Малюца, Є. Качмарський, Р. Мигаль та К. Зарицька. На захист підсудних стали відомі адвокати: Володимир Старосольський, Степан Шухевич, Володимир Загайкевич, Володимир Горбовий та ін.⁵². Дослідник, правник Іван Семенюк відзначив, що становище українських адвокатів на цих процесах було не просте, однак відданість адвокатів переконанням та їх ідейне спрямування додавали оптимізму підсудним та всім присутнім. Зрозуміло, що оборонці усвідомлювали весь тиск, який буде чинитись на них, а частина їх запитань не буде прийнята, але вони надалі продовжували їх ставити, аби заманіфестувати політичний характер процесу, аби його широко висвітлювали у пресі⁵³.

Під час Львівського процесу було заборонено з’ясовувати мотиви діяльності підсудних націоналістів, оскільки це призводило до поширення пропаганди ідей ОУН⁵⁴. Адвокат В. Горбовий у своєму зверненні захисту різко розкритикував такий підхід, адже в карному праві мотиви відіграють найважливішу роль. Наступні слова В. Горбового під час захисту С. Бандери, Є. Качмарського, Я. Стецька, І. Равлика стали, по-суті, промовою-прокламацією. Адвокат зауважив, що його підсудні сформували свій світогляд у буремні часи для багатьох народів, а «український нарід переживав заграву свого відродження», а найбільш його «діяльні сили» боролись над «зовнішніми і внутрішніми упоряд-

⁵⁰ Посівнич М. Варшавський акт обвинувачення... С. 12.

⁵¹ Зайцев Ю. Львівський процес ОУН 1936 // Енциклопедія сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. URL: <https://esu.com.ua/article-59676>

⁵² Цецик Я. Львівський процес ОУН 1936 р... С. 112–113.

⁵³ Семенюк І. Особливості здійснення захисту українськими адвокатами у політичних процесах над членами УВО // Часопис Київського університету права. 1917. № 3. С. 38.

⁵⁴ Великий процес ОУН у Львові. Двадцятьперший день розправи // Діло. 1936. Ч. 140 (14.389). 25 червня. С. 4.

⁴⁸ Мірчук П. Степан Бандера. Символ революційної безкомпромісовости. Нью-Йорк, Торонто: Організація Оброни Чотирьох Свобід України, Ліга Визволення України, 1961. С. 53.

⁴⁹ Розправа за вбивство міністра Перацького. Двадцять дев’ятий день розправи // Діло. 1936. Ч. 5. 5 січня. С. 14.

куванням національного життя». Натомість після 1919–1920 рр. «щаслива зброя польського вояка зазначала східні межі польської держави й супроти того факту около 7 мільйонів українців найшлося в межах польської держави. Треба признати, що оба народи внесли понад пересічність. Як тут, так так і там панує засада автаркії і очевидна річ, що діють тут два різні сили в однаковім напруженні»⁵⁵.

Фактично правник відкрито підкреслив не розв'язану опісля польсько-української війни, рішення Ради амбасадорів країн Антанти проблему української автономії, а відтак відзначив наявне суттєве напруження у міжнаціональних відносинах. Далі у промові правник формулює гостре питання «чи існує якийсь спосіб розв'язки української квестії тут, щоб обі сторони були задоволені». Відповідаючи на питання, В. Горбовий наголошував, що суспільство в особі його проводу має обрати якусь одну тактику дій: старше покоління буде схильним лише до заяв, натомість молодше, що прагне до дій, буде діяти більш радикально. Він зазначив: «...нарід мусить загаяти якесь становище до даної ситуації й те становище залежить від психологічного обличчя того елемента, який персоніфікує те становище. Старші обмежуватимуться до декларацій. А молоді люди беруться до більш радикальних середників, при допомозі яких хочуть реалізувати постуляти. Як світ світом все панували два напрями: один репрезентував компромісовість, опортунізм, де люди ставилися пасивно до життя, а з другої сторони завжди був напрям,

⁵⁵ Промова д-ра В. Горбового в обороні Бандери, Стецька, Качмарського й Равлика // Наш прапор. Ілюстрований дводеник. 1936. Ч. 73 (376). 29 червня. С. 4.

який репрезентував принципівість, де люди самі творять обставини, самі творять життя. А зверніть увагу на їх почування, на їх запал, на їх віру, на їх волю – то тяжко буде найти якусь психологічну формулу, при допомозі якої вдалося б тих людей принципу поставити в ряд пасивних людей»⁵⁶.

Висновки. Отже, міжвоєнний період для Володимира Горбового став визначальним для його соціально-професійного самоствердження. Він здобув правничу освіту, захистив дисертацію у Празькому університеті та отримав ступінь доктора права у 1927 р. Через деякий час (у 1929 р.) нострифікував диплом у Польщі та став членом Колегії адвокатів у Львові. Разом з тим, В. Горбовий, розпочавши свою адвокатську кар'єру, брав участь у діяльності УВО, а згодом ОУН. Не зважаючи на арешт та перебування у концтаборі Береза-Картузька, він надалі залишається активним в українському націоналістичному русі. У 1935–1936 рр. як адвокат виступив на захист діячів УВО та ОУН після вбивства міністра внутрішніх справ Б. Перацького в рамках політичних процесів у Варшаві та Львові. Свої питання та виступи В. Горбовий, як й інші захисники, формував таким чином, аби представити ширшу картину суспільно-політичних реалій, у якій опинилися українська громада в міжвоєнній Польщі, показати ідейне спрямування та мотивацію діячів ОУН. У підсумку, перетворивши судовий процес на політичні маніфестацію ОУН, В. Горбовий також доклався до популяризації ідей українського визвольного руху серед ширшого загалу суспільства.

⁵⁶ Промова д-ра В. Горбового в обороні Бандери... С. 4.

References

- Arsenyuk P., Oliinyk M. Zakhysnyk Stepana Bandery. *Halychyna*. 1998. 31 sichnia. S. 3.
- Bedrii A. Borets i muchenyk za Ukrainu – d-r Volodymyr Horbovyi. Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», 1995. 87 s.
- Bereza Kartuzka. *Nash prapor*. 1934. Ch. 98 (201). 20 hrudnia. S. 1.
- Dopysy. Dolyna (z kulturno-osvitnoho rukhu v poviti). *Dilo*. 1928. Chyso 83. 13 kvitnia. S. 4.
- Hanushevskiy M. Roman Shukhevych u moikh spohadakh. *Yuvileina knyha Ukrainskoi Akademichnoi Himnazii u Lvovi*. Filadelfiia, 1978. S. 451–463.
- Horbovyi V. Spohady «Pohoda sovisti» vid 30.01.1978. Dolyna. *Arkhiv Tsentru Doslidzhennia Vyzvolnoho Rukhu. Fond 12. Zbirka Dokumentiv z riznykh kolektsii, zibranykh Tsentrom doslidzhennia vyzvolnoho rukhu. Tom 5 Volodymyr Horbovyi*.
- Kentii A. Narysy istorii Orhanizatsii Ukrainykh Natsionalistiv (1929–1941 rr.). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, Holovne arkhivne upravlinnia pry Kabineti Ministriv Ukrainy, TsDAHO, 1998. 200 s.
- Knysh Z. Pidgruntia UVO. *Sribna surma : statti y materiialy do diannia Ukrainskoi Viiskovoi Orhanizatsii / zibrav, uporiadkuvav i zredahuvav Z. Knysh*. Toronto, b.r. Zbirnyk 2: Pochatky UVO v Halychyni. S. 22–24.
- Knysh Z. Stanovlennia OUN. Kyiv: Vydavnytstvo Oleny Telihiy, 1994. 124 s.
- Knysh Z. V sutinkakh zrazy. Toronto: Sribna surma, 1975. 659 s.
- Knysh Z. Varshavskiy protses OUN na pidlozhzhi polsko-ukrainskykh vidnosyn tiiei doby. Toronto: Sribna Surma, 1986. T. 1. 674 s.
- Koho areштуvaly. *Nove Selo*. 1933. № 46. 12 lystopada. S. 4.

- Makar V. Bereza Kartuzka. Spomyny z 1934–1945 rr. Toronto: Liha Vyzvolennia Ukrainy, 1956. 204 s.
- Martynets V. Ukrainke Pidpillia. Vid UVO do OUN. Vinnipeh, 1949. 349 s.
- Mirchuk P. Narys istorii Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv. Miunkhen, London, Niu-York, 1968. 639 s.
- Mirchuk P. Stepan Bandera. Symvol revoliutsiinoi bezkompromisovosty. Niu-York, Toronto: Orhanizatsiia Obrony Chotyrokhn Svobid Ukrainy, Liha Vyzvolennia Ukrainy, 1961. 159 s.
- Narodnii Zizd. *Dilo*. 1928. Ch. 286. 26 hrudnia. S. 4.
- Nyzhankovskiy S. Grupa Ukrainskoi Natsionalnoi Molodi. *Rozbudova Natsii. Organ Provodu Ukrainskykh Natsionalistiv*. 1928. Ch. 8. S. 299–300.
- Osobysti Visty. Novynky. *Dilo*. 1927. Ch. 150. 9 lypnia. S. 4.
- Pavliv O. V poshukakh nashchadkiv d-ra Volodymyra Horbovoho. *Natsiia i Derzhava*. 2019. Ch. 4 (671). S. 7–9.
- Posivnych M. (uporiad). Varshavskiy akt obvynuvachennia Stepana Bandery ta tovaryshiv. Lviv: TsDVR, 2005. 204 s.
- Promova d-ra V. Horbovoho v oboroni Bandery, Stetska, Kachmarskoho y Ravlyka. *Nash prapor. Iliustrovanyi dvodenyk*. 1936. Ch. 73 (376). 29 chervnia. S. 4.
- Prylutskiy V. Hrupa Ukrainskoi Natsionalnoi Molodi. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: T. 2: H-D. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy, Vydavnytstvo «Naukova Dumka», 2004. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIu&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=GUNM
- Prylutskiy V. Lehiia Ukrainskiy Natsionalistiv. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: T. 6 La Mi. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy, Vydavnytstvo «Naukova Dumka», 2009. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIu&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Legiya_ukrainskikh_natsionalistiv
- Prylutskiy, V. Soiuz Ukrainskoi Natsionalistychnoi Molodi. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIu&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Soiuz_naionalistychnoi
- Rozprava za vbyvstvo ministra Pieratskoho. Dvadtsiat deviatyi den rozpravy. *Dilo*. 1936. Ch. 5. 5 sichnia. S. 14.
- Semenniuk I. Osoblyvosti zdiisnennia zakhystu ukrainskymy advokatamy u politychnykh protsesakh nad chlenamy UVO. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2017. № 3. S. 36–40.
- Shumuk D. Za Skhidnym obriem. Spomyny. Paryzh, Baltymor: «Smoloskyp», 1974. 447 s.
- Soliar I. UNDO i Polshcha v 1928 1930 rr.: poshuk shliakhiv porozuminnia. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. 2008. Vyp. 17. S. 177 185.
- Swiadectwo z egzaminu Rządowego. Komisja do rządowych egzaminów historyczno-prawnych w Uniwersytecie Karola w Pradze. Protocol 806-VIII. Praga, 19.11.1924. S. 1. *Haluzevyi Derzhavnyi Arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy. Fond 6. Fond kryminalnykh sprav na osib, zniatykh z operatyvnoho obliku MVS Ukrainy. Sprava 70138. Tom 2. Arkush Elektronnyi arkhiv Vyzvolnoho rukhu*. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/22377>
- Swiadectwo z egzaminu Rządowego. Komisja do rządowych egzaminów historyczno-prawnych w Uniwersytecie Karola w Pradze. Protocol 806-VIII. Praga, 19.11.1924. S. 2. *Haluzevyi Derzhavnyi Arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy. Fond 6. Fond kryminalnykh sprav na osib, zniatykh z operatyvnoho obliku MVS Ukrainy. Sprava 70138. Tom 2. Arkush Elektronnyi arkhiv Vyzvolnoho rukhu*. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/22377>
- Tsetsyk Ya. Lvivskiy protses OUN 1936 r. u retseptsii hazety «Novyi Chas». *Sumskiy istoryko-arkhivnyi zhurnal*. 2008. № IV-V. S. 110–117.
- Velykiy protses OUN u Lvovi. Dvadtsiatpershyi den rozpravy. *Dilo*. 1936. Ch. 140 (14.389). 25 chervnia. S. 4.
- Zaitsev Yu. Lvivskiy protses OUN 1936. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2017. URL: <https://esu.com.ua/article-59676>
- Zbilshena diialnist OUN. *Dilo*. 1933. Ch. 289. 2 lystopada. S. 1.